

چهارباغی از جنس دیگر

این یادداشت برگرفته از طرح تحقیقاتی "تأثیر متقابل هنر ایران و هند" و برداشت‌های میدانی سفر مطالعاتی آن در سال ۱۳۹۱ است که در مرکز پژوهشی نظر انجام شد.

کیوان خلیجی

کارشناس ارشد طراحی شهری k.khaliji@gmail.com

آنان از تزئینات بیشتر و البته ارتفاع کمتری برخوردار است. پوشش گیاهی این باغ نیز بسیار ساده و تنک بوده و مهمترین عنصر این پوشش، درخت قدیمی انجیر معابد است که به نظر می‌رسد عمر آن به قبل از احداث باغ باز می‌گردد و شاید بتوان آن را عامل اصلی نظم‌دهی و طراحی سایر بخش‌های باغ و انتقال کوشک به بخش شمالی قلمداد کرد.

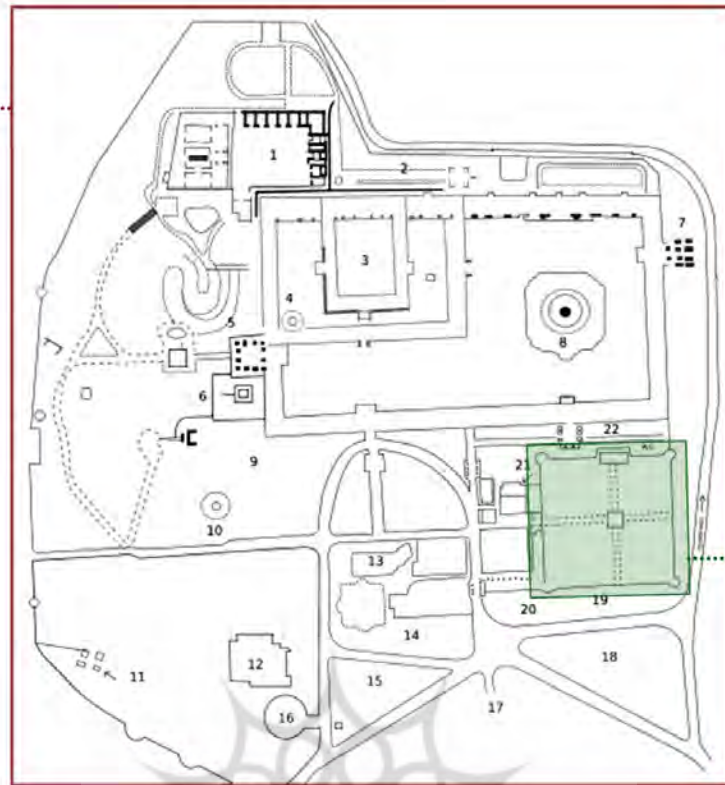
تفاوت عمده این باغ با باغ ایرانی در این است که در محل تلاقی دو محور اصلی باغ، صفه‌ای قرار دارد که درخت انجیر معابدی را به عنوان عنصر اصلی مجموعه معرفی می‌کند. این صفه در حقیقت جایگزین کوشک یا حوض آب در باغ‌های ایرانی شده و در مقابل، کوشک به ضلع شمالی باغ و روی یکی از محورهای اصلی منتقل شده است. عنصر وحدت‌بخش آب در باغ ایرانی جای خود را به درخت مقدس و اساطیری هندی می‌دهد، تا همچنان نقطه کانونی باغ از اهمیت ویژه‌ای برخوردار باشد (تصویر ۲).

در مجموع می‌توان استفاده از درخت به عنوان عنصر میانی، تأکید بر چهارگوشه باغ از طریق ایجاد عناصر متفاوت، پوشش گیاهی تنک و طراحی نشده و استفاده از تمامی عناصر باغ ایرانی به جز آب با نظم و ترکیبی متفاوت را به عنوان ویژگی‌های خاص این باغ نسبت به باغ‌های موجود در ایران برشمرد. با این حال، این پرسش که تحول ایجاد شده در این باغ نسبت به باغ‌های ایرانی از چه ریشه و منشایی سرچشمه گرفته، موضوعی است که نیازمند تحقیق، بحث و بررسی بیشتر خواهد بود.

از نکات منحصر به فرد روز دوم سفر، بازدید از باغی در ضلع شمال شرقی مجموعه «قطب منار» بود. به گواه تابلوی راهنمای گردشگری این مجموعه، باغی مغولی (Mughal Garden) است که تاریخ ساخت آن به فاصله سال‌های ۱۲۹۵ تا ۱۳۷۵ میلادی نسبت داده می‌شود (تصویر ۱). این در حالی است که تا قرن سیزدهم مسلمانان هنوز شهر دهلی را تصرف نکرده بودند و حمله اولیه تاتار به شمال هندوستان در اواخر قرن چهاردهم صورت گرفته بود. امیر تیمور گورکانی در این قرن به هند حمله و تا دهلی پیش تاخت و آن شهر را غارت و سکنه‌اش را قتل عام کرد، سپس به موطنش در آسیای مرکزی بازگشت و تازه در قرن شانزدهم بود که بابر از نوادگان تیمور بر هند تسلط یافت و سلسله گورکانیان یا امپراتوری مغولی هند را بنیان گذاشت. این سلسله تا قرن نوزدهم میلادی در بخش بزرگی از شبه قاره هند فرمانروایی کرد. حکمرانان این سلسله به تدریج تمامی شبه قاره را تحت فرمان گرفتند، اما پس از مدتی بخش‌هایی از جنوب هند از اختیار آنان خارج شد. از این رو قطعاً این باغ یا مربوط به این دوره نبوده و یا در نقشه‌های موجود اشتباهی در بیان این تاریخ صورت گرفته است.

این باغ تا حدود زیادی از ساختار باغ ایرانی تبعیت می‌کند؛ ساختاری با دو محور اصلی، تأکید ویژه بر تلاقی محورها و وجود عنصر کوشک در باغ. در چهار سوی باغ چهار نظرگاه ویژه وجود دارد که تأکیدی متفاوت را بر این چهار نقطه نشان می‌دهد. این عنصر که از بداهت فوق‌العاده‌ای برخوردار بوده تنها با برج‌های چهارسوی قلعه‌ها قابل مقایسه است؛ با این تفاوت که به نسبت

مجموعه قطب منار

باغ مغولی

تصویر ۱. مکان قرارگیری چهارباغ در مجموعه قطب منار، دهلی. مأخذ: www.ourworldheritage.com

تصویر ۲. قرارگیری درخت آنجیر معابد در مرکز باغ، مجموعه قطب منار، دهلی. عکس: سیدامیر منصور، ۱۳۹۱.

